

Petru CARAMAN, **Conceptul frumuseții umane reflectat de antroponimie la români și în sud-estul Europei. Prolegomene la studiul numelui personal** (“The Concept of Human Beauty as Reflected by the Anthroponymy of Romanians and of the South-Eastern Europe. Prolegomena to the Study of Personal Name”). Ediție îngrijită de Silvia Ciubotaru. Introducere de Ion H. Ciubotaru, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2011, 770 p.

The volume completes a disciple’s work after the death of his mentor left a huge amount of scientific work unpublished. It is the twelfth and last of the manuscripts Petru Caraman entrusted to Ion H. Ciubotaru in 1980. The latter started then to study, sort and edit thousands and thousands of pages containing comparative folklore studies on the most important themes: Christmas carols and their opposite rite (*descolindatul*), the passage rites, traditional architecture, folk literature (mainly ballads, but also fairy-tales, lullabies), and various Slavic subjects.

Nevertheless, this book manages to be a different approach even for such a various scholar work. As a result of his constant preoccupation with the magic dimension of folk life, Petru Caraman enters the domain of onomastics to prove that names had an augural purpose initially, the same as gestures and practices of the childbirth rites did. Parents chose names for their meanings in order to mould the future life of the newly born.

The introduction signed by Ion H. Ciubotaru reveals the “red thread” of the scientific interest Petru Caraman had on the magic grounds of traditional manifestations. His Ph.D. thesis defended in Krakow, Poland in 1928, was the first to notice the magic significance of profane carols. The same function of words motivated Petru Caraman to write about *descolindat*, carols with negative wishing: not only did children destroy the gates, hearths and chimneys from the houses where they were not welcomed, but they also killed the family dog and wished the family inside to get ill and their home to perish. Until Petru Caraman no one acknowledged this two-sided cultural phenomenon.

Thus, the ethno-linguistic book on proper names expands and perfects a scientific view on folk culture. After having proved the magic value of royal tattoos, the evolution of lullabies according to the magic degree of the wish contained by the song, the symbolic power of the hearth in marriage deals and of the monumental gates as part of archaic funerals, Petru Caraman now shows how first names, also family names and nicknames were meant to assure the child’s identity and happiness, too. Boys were called Rich (*Bogatu*), Handsome (*Mândru*), Lucky (*Norocel*) and girls Dear (*Draga*), Beautiful (*Frumoasa*), Fairy (*Zâna*), because these proper names would mystically influence the infant’s life.

It is enough to only mention the “selling on the window” ritual for children in danger to die and we understand that the name decides the fate. Today also, both in rural and urban regions, people are familiar with the custom of symbolically buying a sick child through an open window (signifying the birth canal) and changing his name for the death not to find him any more. All our informants testified that “sold” child lived afterwards. The “mask-name”, as Ion H. Ciubotaru calls the second appellation of the child, becomes a magic device against death and illness.

Another method of changing the destiny for the better implied leaving the sick child at a crossroads and whoever found it changed his name. Appellatives like *Lepădatu* (“The Abandoned”), *Aflatu* or *Găsitu* (both meaning “The Found one”) are frequent in the Balkan

Peninsula, according to Petru Caraman, showing that the rite itself was sometimes well known across this region. Moreover, the scholar is able to deduce different social ideals of the historical periods based on the first names chosen by parents. The geographical comparison reveals that similar mentalities and ethnic substrata led to identical names used by various countries. In fact, the European civilization followed the primitive denomination process up to a point, under the conviction that name was responsible with destiny itself. When chosen for aesthetical reasons, the name ended this cultural phenomenon and overlooked of the magic influence.

The preface written by the editor of the book, Silvia Ciubotaru, adds information about the technical difficulties of printing this book to those of the tumultuous windings the project went through. The introduction and the preface are hence complementary. They both show expressively how a long-life scientific preoccupation can be delayed from academic circulation by mischance and deceitful promises. The book represents a long awaited contribution to a field which Petru Caraman felt as being “amputated”: anthroponymy has to be supported by folkloric analysis, since traditional mentalities support the choice of a name. The omission of this “essence” creates the false impression that names are mere identity marks, when in fact they are an emotional expression of the wishes a parent makes for his child.

Petru Caraman reveals two categories of this proper nouns ethno-psychological value: some are made up from the phonetic reduction of some wishing formulas (as in the case of the Romanian word *Dabija* coming from the Croatian *Da bi živa!* “Long live!”), while other names simply designate aspiration. Furthermore, the human beauty ideal is expressed by two types of names. The first category depicts beauty as a whole, being an abstract and vague noun, whereas the second type refers to partial features, and is consequently more precise. Although first names are in the main focus of the book, the scholar does not ignore family names or nicknames, not without mentioning a keen distinction among them. The first are represented by the intimacy and protection of the family circle, and as a result they are both augural and affective. Family names are more recent and were formed out of the mother’s or father’s names. Their function is thus mainly social, serving the identity mark purpose. Nicknames are the opposite of first names, according to Petru Caraman. While the first are used for their mystical influence which will hopefully act upon the family aspiration, the latter characterize a merciless objectivity of the community, set to observe and penalize the individual.

Most of the twelve chapters of the book are actual “micro-monographs of anthroponymy”, as Ion H. Ciubotaru calls them. The author discusses first names attested as far back as the 13th century, and also village names, names of water courses, mountains and valleys. The investigation is transdisciplinary for it gathers toponymy concepts along with phonetic rules of word evolution and language history data. The horizontal dimension of the word families is vast, since the scholar refers to derivatives and diminutives of these names in successive analyses. The vertical line of the approach obviously involves time transformations and attestations of the names. Spatial coordinates are also taken into consideration in numerous cases, some names managing to prove a wide spreading over the ancient Dacia territory, this being the case of *Frumu*, short from *Frumosu* “Beautiful”. The apocope receives an impressive demonstration of its importance thanks to love charm texts invoked as supplementary arguments in favour of this anthroponym. Ceremonial texts fossilise linguistic data from old times and Petru Caraman’s method, as holistic as it seems, may be the appropriate path to name studying.

The theory that feminine forms of the anthroponyms are older than the masculine ones, which were derived afterwards from them, is sustained by a whole chapter of folk literature analysis. Especially proverbs and idiomatic expression place the beauty of women at a high rank, but numerous examples also come from fairy-tales, love-charms, carols, ceremonial wedding songs, elegiac songs – *doine*, all suggesting that Romanians have a cult of physical attractiveness. Exactly this feature led to the augural birth names meaning

“beautiful”, “pretty”, “dear” and so on. The fourth chapter demonstrates in the same manner that *Mușat*, *Mușata* have a powerful linguistic and folkloric background in literature. The sources are here different, since the adjective *mușat* is used south from the Danube by Megleno-Romanians, Aromanians, and Istro-Romanians. The northern region inhabited by Romanians lost this word which Petru Caraman believes it comes from the Latin *formosus* > *frumoșat* > *moșat*. Nevertheless, traces of the adjective remained in anthroponyms and toponyms.

The linguistic phenomenon of deriving masculine nouns from the feminine is not unique, since Romanian language has the Latin lexeme *cumătră* < *commater* (Godmother), but did not keep *compater*, which formed the French word *compère* and the Spanish one *compadre*. Romanians say *cumătru*, as derived from *cumătră*, and perhaps anthroponyms followed the same lexical principle.

The entire book discusses appellatives that signify abstract, general forms of beauty, not parts of it such as tallness or slimness. Seven chapters investigate these Romanian names and their related toponyms, while the remaining five analyze Slavic names. In the case of *Mușat*, the scholar invokes names from Bosnia, Croatia, Serbia, Herzegovina, Montenegro, and some from Romania. Specialists from these countries can use this tremendous documentation effort in order to explain etymologies that are otherwise obscure. Another clarification refers to the plant *mușeșel* (*Matricharia chamomilla* L.) which apparently was first identified as belonging to *Mușeșel*, the diminutive form of *Mușat* (“Handsome”).

As a second effect of the anthroponymy investigation, Petru Carman manages to correct an error regarding historic figures. The scholar eliminates the idea of a *Mușatini* dynasty and demonstrates that medieval documents mention in fact a lady *Mușata* who ruled and had noble descendants. Critical discussions on previous linguistic theories accompany resources that come from various language registers, throughout the entire book. Still, the reader finds this journey entertaining and surprising, thanks to the passionate manner the author leads it. Rhetorical devices such as questions or parallel structures maintain a vivid discourse that could have easily turned into a convoluted parade of heterogeneous linguistic aspects.

Both *Bucur* and *Mândru* changed their meanings a long time ago in their anthroponyms history. The first initially signified “Beautiful”, while the latter had the Slavic denotation of “Wise” and a second evolution from “Proud” to “Handsome”. *Drăguș*, *Drag* did not mean “beautiful” at first either, it referred to a psychological quality. Afterwards it signified “lover” and was eventually understood as “pretty”. All this linguistic archaeology that defines in a similar manner *mire* (a synonym of the old *bucure*) and *zâna* as proper names reveal a folk attachment to the aesthetical dimension. Words coming from various parts of the language were agglutinated into the “beauty” lexical field, under the magic instrumentation of birth names.

The second part of the book inverts the proportion of the investigated names: most of the pages abound in old Slavic appellatives, followed afar back in documents, whereas Romanian equivalents are discussed on a secondary level. Thus, the volume is well balanced not only as a theme, but also as a method, since Petru Caraman makes use of numerous Slavic folkloric texts to suggest the traditional preference for names such as *ghizdav* or *hubav*, *huban*. Quotations also sustain the demonstration upon the Turkish word *Dilber* (> *Dilberija* in Serbian language). Other chapters analyze thoroughly different first names meaning “beautiful”, each with its very clear drawn distinction: *Krasan-* *Krasana*, *Lepa*, *Lipa*, *Lipo*, *Liap*, *Liko-Lika*, *Kipra* and the Turkish *Güzel*, all accompanied by its derived forms. The last chapter follows closely the linguistic history of the *Stroi* names and establishes the fact that all old Slavs had initially been familiar with this word meaning “physically harmonious”, but the dialectal segregation made the Occidental and Oriental Slavs forget the *Stroi* appellations, while as Southern Slavs kept using them for a long time.

This erudite approach to anthroponymy manages to seduce and fully convince its readers on the fact that it is preferable for onomastics not to be studied in the absence of folklore information, when it refers to semantics and history of names.

Adina Hulubaș
The “A. Philippide” Institute of Romanian Philology, Iasi
Romania

Ioan CHINDRIȘ, **Frumoșii oameni de demult**, Târgu-Lăpuș, Editura Galaxia Gutenberg, 2010, 478 p.¹

Volumul intitulat sugestiv *Frumoșii oameni de demult*, semnat de Ioan Chindriș, reunește o sută dintre evocările istorice difuzate în intervalul 1970–1985 ca emisiuni ale Studioului de Radioteleviziune Cluj, punând astfel la îndemâna publicului un material cronologic bine încheșat, relevant sub aspect istoric și filologic, despre personalități românești emblematice. Chiar din *Argument*, autorul face elogiul unei generații de cercetători remarcabili, cea a anilor '70–'80, care a reușit să depășească etapa de „politizare a istoriei”, înregistrând un progres semnificativ, pledând pentru ceea ce autorul numește „dekominternizarea istoriografiei românești și reatașarea ei la idealurile naționale” (p. 5). Într-o perioadă în care istoriografia românească risca să aibă de suferit, prin trunchierea adevărului istoric, autorul consideră că se impune reînsuflețirea conceptului de «naționalism», deziderat realizabil prin conștientizarea valorilor istorice ale trecutului. Așadar, în concepția autorului, prezentul volum poate reprezenta o replică la încercarea de a demonta valorile trecutului de către istorici ce aproape că uitaseră că aparțin nației române, sau, un moment și un loc de refugiu pentru istoriografia românească ce traversase o perioadă de derivă. Cele 100 de portrete însumate în paginile acestei lucrări își propun să revitalizeze respectul pentru trecut. Conținutul dens al lucrării e trădat până și de titlurile capitolelor inserate, unele menționând însuși numele ilustrei personalități evocate, altele sugerând într-o haină vădit metaforică locul personalității respective în peisajul culturii românești. Capitoale precum: *Burebista*, *Basarab Întemeietorul*, *Iancu de Hunedoara*, *Grigore Ureche Vornicul*, *Gherman Vida* și *Gheorghe Șincai*, *Anton Pann*, *Avram Iancu*, *George Bariț*, *Andrei Șaguna*, *Vlahuță*, *Ioan Bianu*, *Camil Petrescu*, *Eugeniu Sperantia*, *Iosif Morușan* ș.a., recompun cronologic portretele personalităților evocate. Alte titluri reprezintă un omagiu implicit: *Clipa de liniște sau Alexandru cel Bun*, *Pax Stephaniana*, *Requiem pentru Mihai cel Mare*, *Sacrificiul Brâncoveanului*, *Un simțământ pentru „dezertorul” Petru Aron*, *Fisiognomica 1784*, *Corifeul fără mormânt*, *Duioasă amintire pentru Eftimie Murgu*, *Omul secolului*, *Glasuri din piatră*, *Marele chip al națiunii*, *Coroana senectuții*, *Tudor Vianu sau statornicia lucidității*, *Un hegelian: D. D. Roșca*, *Un socratian: Iosif Pervain* ș.a. Dincolo de tonalitatea emoționant-encomiastică, obositoare pe alocuri, autorul oferă informații despre personalități pe care timpul le-a asociat mitului, cum, de pildă, sunt: Burebista, Anonymus, Vlad Țepeș, Tudor Vladimirescu, Paul Iorgovici, Dinicu Golescu, Nicolae Pauleti, Timotei Cipariu, Ioan Catina, Axente Sever, Valeriu Bologa ș.a, neezetând să redea chiar întâmplări cu nuanță anecdotică, care îi umanizează personajele. Abundă notele afective și formulările memorabile. Astfel, Burebista e „zeul întrupării noastre străbune” (p. 9); Alexandru cel Bun

¹ Recenzia a fost realizată în cadrul proiectului POSDRU /88/1.5/S/47646, cofinanțat din Fondul Social European, prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007–2013.

e „cel mai bizantin dintre domnitorii pământului românesc” (p. 39); Gheorghe Doja este văzut, cam exagerat, „cel mai mare conducător de război țărănesc din istoria lumii” (p. 66); „suflet mare și frumos, care merită contemplarea noastră [...] coroană de foc a martiriului pentru cei mulți” (p. 67); Miron Costin reprezintă „personalitatea ce întruchipează prin excelență ipostaza românească a conduitei umaniste” (p. 87); Tudor Vladimirescu – „regele pandurilor” (p. 173); Dinicu Golescu – „întâiul drumeț valah al epocii romantice” (p. 179); Anton Pann – „povestitor în grai cult” (p. 195); M. Kogălniceanu – „cel dintâi om cu adevărat nou, de secol XIX [...] ca un arbore cu rădăcinile în cer” (p. 198); Timotei Cipariu – „un monstru sacru al filologiei naționale” (p. 224); Ioan Catina – „un copil teribil al poeziei noastre romantice” (p. 258); George Bariț – „spirit viu, curaj răscolitor, enormă sete de muncă și prezență îndelungată printre oamenii unui veac” (p. 298); Alexandru Sterca Șuluțiu – „floarea românismului” (p. 311); Alexandru Papiu Ilarian – „personalitatea tribunului de esență iacobină, întotdeauna pe tăișul extrem al accepțiunii revoluționare” (p. 329); Nicolae Bălcescu – „acvila carpatină” (p. 338); Badea Cârțan – „un apostol înflăcărat al românismului [...] un haiduc purtând în desagă arma tăioasă a științei” (p. 365); Camil Petrescu – „o conștiință-etalon a generației interbelice” (p. 394); Tudor Vianu – „un Apollonid al gândirii noastre” (p. 412); Lucian Blaga – „poetul minunilor lumii” (p. 425); Valeriu Bologa – „cel mai mare memorialist radiofonic din cultura noastră” (p. 433); Constantin Daicoviciu – „un vulcan greu de prins într-o plasă, fie ea cât de ingenioasă” (p. 43); Radu Brateș – „cel mai bun poet al Blajului din vremea noastră” (p. 442); Iosif Pervain – „unul dintre cei mai cunoscuți oameni pe care i-a avut Clujul după al Doilea Război Mondial” (p. 452); Ovidiu Sturza – „excelent și lejer versuitor” (p. 470) ș.a. Această notă de autentic e dublată de inserarea unor pasaje din texte menționate, a unor inscripții, documente istorice, tipărituri volante care au circulat în diverse epoci etc. De cele mai multe ori, autorul alege să reliefeze faptele istorice sau literare care vin să-l recomande pe protagonist, lăsând ca figura acestuia să se contureze obiectiv, pentru ca abia apoi să-și exprime propria optică. Asemenea vechilor istorici romani, autorul judecă istoria prezentă prin oglinda trecutului, călăuzind cititorul cu grație spre locurile legate în mod indestructibil de numele personajelor sale. Poate acesta e motivul pentru care autorul conchide că un loc ca cel de la Rovine, legat implicit de Mircea cel Bătrân, poate fi oriunde pulsează o inimă de român (*Rovine poate fi oriunde*). Stăpân pe arta detaliului semnificativ, autorul nu ezită să pună la dispoziția cititorului, cu obiectivitate, pasaje relevante din documente istorice sau din epistolele importante, sau chiar versuri care glorifică figura evocată. De pildă, Ștefan cel Mare, evocat în articolul *Pax Stephaniana*, e restituit cititorului prin prisma felului în care îl percepe cronicarul turc Aşakpaşadze: „Acesta e ghiaurul/ De-a pururi ne-nfritic/ Ce-atâtea oști făloase/ Pe rând le-a spulberat” (p. 50) sau a versurilor lui Vasile Alecsandri: „La poalele Carpaților/ Sub vechiul tău mormânt,/ Dormi, erou al românilor,/ O! Ștefan, erou sfânt./ Ca santinele falnice/ Carpații te păzesc,/ Și de sublima-ți glorie/ Cu seculii șoptesc” (p. 54). Nu trebuie uitate nici acele pasaje ilustrative pentru felul în care autorul alege să răspundă unor controverse. De pildă, în *Gândurile marelui logofăt*, în care Miron Costin e prezentat ca un cronicar dublat de un veritabil istoric, preocupat de cercetarea originilor neamului românesc, autorul răspunde întrebării dacă Miron Costin aparține sau nu Umanismului, numindu-l „ipostaza românească a conduitei umaniste, prin excelență” (p. 87), poziționându-l chiar alături de marii umaniști europeni ai secolului al XVII-lea, în secvența imediat următoare (*Roșu de sânge în iarna moldavă*). Frazele finale capătă de cele mai multe ori valoare de sentință, tranșând rolul personalității evocate în cultura română: „[...] Burebista, un izvor de la care ne tragem puterea și limpezimea” (p. 12); „[...] În oceanul de zbucium al istoriei românești, o clipă de liniște limpede ca lacrima: vremea lui Alexandru cel Bun” (p. 42); „[...] Vlad Țepeș, un chip pe care-l recâștigăm spulberând legenda” (p. 59); „[...] Miron Costin, o nesfârșită încercare a cugetului” (p. 93); „Sacrificiul Brâncovenilor, un copleșitor simbol al statorniciei românești” (p. 96); „Andrei Mureșanu, un glas elocvent al vremilor

noastre eroice” (p. 219) etc. Gustând din savoarea limbii române, autorul mănuieste versul și metafora, îmbrăcând, pe alocuri, portretele în note nostalgice, ca în *Un simțământ pentru „dezertorul” Petru Aron* sau în *Ienăchiță Văcărescu*. Alteori, pasajele descriptive ce deschid capitolul, par a fi însuflețite de personalitatea evocată (de pildă, ca în *Cuvânt la steaua lui Lazăr*). Totuși, cărturarul Ioan Chindriș găsește resursele necesare pentru a redeveni sobru și a-i judeca pe cei care au uitat meritele unor nume ca Gherman Vida și Gheorghe Șincai, pentru a dezminți spusele unora potrivit cărora Eftimie Murgu ar fi fost un „rătăcit” (p. 188) sau că George Bacovia, prin tristețea versurilor sale, ar fi putut constitui o primejdie pentru literatura română (*Dreptul la tristețe*) ori pentru a îndrepta vreun portret știrbit, ca în cazul lui Duiliu Zamfirescu, care deși poate fi considerat părintele romanului românesc, a fost numit de G. Călinescu „un parvenit cu ifose boierești” (*Corectarea unui portret*). Succinte sau ample, constituite ca reale pledoarii, aceste portrete însemnează în paginile istoriei nume pe care generațiile mai noi le pot uita, iar asumarea de către autor a acestei migăloase sarcini trebuie pusă, fără ezitare, pe seama admirației față de eroii evocați. Spre finalul cărții, autorul ne oferă, surprinzător, un autoportret, citând o dedicație care îi este adresată de Eugeniu Speranția pe un volum de poezii din 1966: „Ioan Chindriș e o minte. Ioan Chindriș e o inimă. Ioan Chindriș e o voință înțelept organizată, care-și pregătește un frumos viitor, așa cum i-l doresc” (p. 421).

Anuța-Rodica Ciornei (Ardelean)
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași
România

Wolfgang DAHMEN, Günter HOLTUS, Johannes KRAMER, Michael METZELTIN, Wolfgang SCHWEICKARD, Otto WINKELMANN (Hrsg.), **Lexikalischer Sprachkontakt in Südosteuropa. Romanistisches Kolloquium XII**, Tübingen, Gunter Narr Verlag, 2006, 343 p.

Das Romanistische Kolloquium este o manifestare științifică, care a debutat în spațiul lingvistic german în anul 1984, la inițiativa a patru romaniști de excepție, anume Wolfgang Dahmen, Günter Holtus, Johannes Kramer și Michael Metzeltin. Sesiunile de comunicări, fiecare consacrată unei anumite teme din domeniul romanisticii, s-au concretizat în publicarea, până în prezent, a 24 de volume colective. Tomul de față, al XII-lea din serie, include 14 studii, în care sunt prezentate diferite aspecte ale contactelor dintre limbile sud-est europene și efectele acestor interferențe lingvistice îndeosebi la nivel lexical.

Spațiu depozitar al unui mozaic etnic și cultural, Europa de sud-est reunește limbi balcanice care, deși diferite, prezintă, totuși, anumite asemănări. În partea introductivă a primului volum al revistei *Balkan-Archiv*, Gustav Weigand pleda ferm pentru caracterul balcanic al limbilor albaneză, română și bulgară, considerând că româna este limba balcanică romanică, bulgara este limba balcanică slavă, în timp ce albaneza este limbă balcanică prin excelență.

În manualul său de filologie balcanică, *Die Balkansprachen. Eine Einführung in die Balkanphilologie*, Schaller face distincție între „limbile balcanice” și „limbile din Balcani”, atribuind limbii maghiare doar un rol subordonat. Plecând de la această premisă, Gabriella Schubert, în studiul *Die Ungarn und ihre südosteuropäischen Nachbarn. Ein Neben-, Mit- und Gegeneinander im Spiegel der Lexik der Kontaktsprachen*, susține că influența maghiară, exercitată nu doar asupra limbii române, ci și asupra altor limbi sud-est europene, a fost mai mare decât am crede, cel puțin la nivel lexical, deoarece factorii sociali, culturali și

politico-militari au favorizat împrumutul lexemelor maghiare în limbile din teritoriile învecinate, creându-se, astfel, spațiul propice apariției a diferite forme de „vecinătate” (‘Nebeneinander’), de „conviețuire” (‘Miteinander’) lingvistică și chiar de „conflict” (‘Gegeneinander’) lingvistic, dacă avem în vedere situația actuală din Transilvania.

În cel de-al doilea studiu, *Die Romanismen in der ältesten kroatischen Übersetzung von „I Fioretti di San Francesco” (ca. 1520)*, Žarko Muljačić analizează cea mai veche traducere croată a culegerii de legende apărută în cea de-a doua jumătate a secolului al XIV-lea. Traducerea din jurul anului 1520, care abundă în elemente romanice, aduce în atenție două aspecte, unul la nivel morfologic, și anume pronumele de identitate, iar celălalt la nivel lexical, fiind vorba de împrumuturile pure din limbile romanice, aspecte care ridică noi semne de întrebare cu privire la romanitatea limbilor sud-est europene.

Limba albaneză, percepută de Weigand ca „limbă balcanică prin excelență”, a fost considerată mult timp de către lingviști o limbă amestecată, „pe jumătate romanică” (‘*halbromanische Mischsprache*’), etichetare care nu este chiar atât de falsă, după cum arată Gabriele Birken-Silverman în studiul *Die romanischen Lehnwortschatzschichten im Albanischen*. Deși s-au scris numeroase articole despre preluarea, în albaneză, a numeroase lexeme din latină, italiană, franceză, română și aromână, autoarea propune prin contribuția sa abordarea unei maniere noi de cercetare a lexicului latino-roman al limbii albaneze, îndemnând la o analiză mai atentă și mai detaliată a modului prin care lexemele străine au pătruns în albaneză (împrumutul direct sau indirect al latinismelor, mai ales prin filieră grecească, dar și slavă), la studiul diatopic și diacronic al acestora etc.

În cel de-al patrulea studiu, *Wieviel Wortbildung, wieviel Morphologie verträgt die etymologische Forschung? Bemerkungen zur Beschreibung rumänischer Slavismen*, Eva Buchi analizează, pe baza unor cuvinte românești care încep cu literele A, B și C, câteva aspecte importante privind preluarea de slavisme în română, adaptarea lor morfologică și implicarea lor în procesele de derivare (schimbarea genului cuvântului slav preluat în română, derivarea de la baze lexicale slave, schimbarea sufixului, preluarea cazului oblic sau a formelor de plural). Remarca finală a autoarei este că cercetarea etimologică a lexicului românesc este încă un domeniu lacunar.

O altă contribuție privind modul în care lexemele slave au fost împrumutate în limba română este cea a lui Jürgen Kristophson, *Zum slavischen Element und seinen Derivationsprozessen im Rumänischen*, unde, după o scurtă trecere în revistă a particularităților integrării fonetice, morfologice și semantice a slavismelor, autorul face o analiză detaliată a proceselor de derivare în care sunt implicate elementele slave care au pătruns în limba română. Dar pentru că toate modelele derivative slave au fost preluate în română, este greu de precizat dacă avem de a face cu un derivat slav, așadar preluat, sau dacă nu cumva derivarea a avut loc pe terenul limbii române de la un lexem împrumutat din slavă. În principiu, toate combinațiile sunt posibile (rădăcină slavă sau romanică, derivare slavă sau romanică).

În studiul *Etymologisch problematische Bezeichnungen für ‚Stöcke, Strünke, Balken, Schnäbel‘ u.ä. im Rumänischen im Lichte der slavischen Nachbarsprachen. Mit einem Exkurs zur modernen Protobulgaren-Diskussion*, Corinna Leschber analizează trei lexeme românești, și anume *talpă*, *cioc*, *băț*, cu numeroasele lor derivate, având ca surse pentru demersul său științific atât diferite lucrări lexicografice, cât și *Seria nouă* a *Atlasului Lingvistic Român*. Pentru stabilirea etimologiilor, autoarea se raportează la limbile slave învecinate, în special la limba bulgară, dar și la indo-europeană și la idiomurile indo-iranice.

Pornind de la premisa că ponderea elementelor derivative neromanice, mai ales slave, este foarte mare, Victoria Popovici, în studiul *Sprachkontakt und Wortbildung. Das rumänische Suffix -iș*, ne oferă o analiză detaliată a sufixului românesc *-iș*, subiectul prin comparație cu sufixele *-aș* și *-uș*. Deși inițial a pledat pentru originea slavă a sufixului *-iș*, Sextil Pușcariu respinge ulterior această ipoteză, postulând originea latină cel puțin a sufixului *-uș*. Autoarea ne oferă un tablou complex al diferitelor etimologii propuse de-a

lungul timpului pentru aceste trei sufixe, concluzionând, după o abordare diacronică și diatopică a sufixului *-iș*, că originea acestuia nu trebuie căutată nici în slavă, nici în latină, ci în substrat, așa cum afirmase și Norbert Jokl cu aproape 80 de ani înainte. Sufixul *-iș* ar fi, așadar, unul dintre cele mai vechi sufixe românești, ceea ce ar explica semantica sa extrem de bogată.

În cel de-al optulea studiu al volumului, intitulat *Die rumänischen Erbwörter altgriechischer Herkunft (Vorarbeiten zum „Etymologicum Graeco-Slavo-Valachicum“)*, Wolfgang Dahmen și Johannes Kramer identifică în limba română aproximativ 50 de împrumuturi din greaca veche, prezentate în forma în care acestea ar putea fi incluse într-un viitor dicționar etimologic. Autorii disting trei forme de grecisme, anume grecisme ale limbii latine scrise, grecisme neidentificate în limba latină, dar a căror prezență în latina vulgară este probată de existența lor în mai multe limbi romanice și grecisme care nu apar în celelalte limbi romanice și, ca atare, trebuie considerate împrumuturi regionale în spațiul balcanic din latină și greacă.

Despre împrumuturile grecești în limba română vorbește și Maria Iliescu în studiul *Griechisch und Rumänisch unter besonderer Berücksichtigung des aus der Phanariotenzeit stammenden umgangssprachlichen Wortgutes*, supunând atenției epoca fanariotă, când pe teritoriul românesc au pătruns numeroase lexeme grecești. Multe dintre acestea s-au pierdut de-a lungul timpului, mai ales pentru că epoca fanariotă a fost conotată negativ în istoria României. Concluzia autoarei este că grecismele din limbajul familiar românesc sunt mult mai numeroase decât ne-am închipui, multe dintre ele având o conotație ironică sau chiar peiorativă.

Der griechische Anteil am aromunischen Wortschatz este studiul în care Rainer Schlösser arată că dintre cele patru varietăți ale limbii române, aromâna și meglenoromâna au fost supuse cel mai mult influenței limbii grecești. Autorul analizează aproximativ 7000 de lexeme din *Dicționarul dialectului aromân, general și etimologic* al lui Tache Papahagi și conchide că procentul grecismelor în lexicul aromân este de circa 35%, spre deosebire de cel al lexemelor împrumutate din latină, care este de 23%.

Situația din România post-revoluționară a marcat definitiv și fizionomia limbii române. Pe lângă abundența de neologisme împrumutate mai ales din limbile engleză și franceză, un alt fenomen frecvent, care face subiectul studiului Sandei Sora, *Neue Präfixbildungen in der rumänischen Pressesprache nach 1989*, îl reprezintă derivările interne, mai exact formațiile prefixate, care, adesea, dublează forme deja existente în română. Fixându-și ca material de studiu limbajul presei de după 1989, autoarea analizează trei grupe de prefixe (*anti-/contra-*; *ne-/in-/non-*; prefixele de superlativ *arhi-/super-/ultra-/maxi-/mega-* etc.), constatând că norma limbii române este mult mai permisivă decât cea a altor limbi romanice.

După cum se știe, în Bucovina au coabitat de-a lungul timpului evrei, români, germani, ucraineni, polonezi și armeni, dar grupa reprezentată numeric cel mai bine în peisajul bucovinean de după 1918 este cea a evreilor vorbitori de limbă germană. În studiul *Rumänische Einflüsse im Wortschatz der deutschsprachigen Presse der Bukowina in der Zwischenkriegszeit*, Luminița Fassel analizează numerele publicației în limba germană „Czernowitzer Morgenblatt“, apărute între 1821 și 1927, pentru a stabili în ce măsură limba română a influențat limbajul presei scrise în germană. Autoarea identifică de la elemente străine de origine latino-romanică, folosite în mod curent în domeniul cercetat, până la cuvinte românești, care nu au fost preluate și adaptate, ajungând la concluzia că influența românei asupra presei în limba germană a fost una neînsemnată, fapt explicabil și prin atitudinea intelectualilor evrei.

Prin studiul său, *Semantische Isomorphien: Metaphorik in der Wortbildung. Zum Problem der „Europäisierung“ des türkeitürkischen Wortschatzes*, Armin Hetzer aduce în atenția noastră problema „europenizării” conștiente a lexicului turcesc ca urmare a apropierei, impuse politic, a Turciei de Europa în prima jumătate a secolului al XX-lea. Autorul își propune să descopere izomorfii semantice, menite a releva modul în care Turcia, sub

presiunea acestor intervenții de ordin politic, s-a îndepărtat de „spațiul cultural estic”, pierzând astfel și legătura lingvistică cu Peninsula Balcanică. Hetzer operează și o distincție între planul literaturii, unde limba turcă a fost integrată, între timp, în comunitatea lingvistică europeană, și planul oralității, unde se constată o „autonomie și o continuitate din perioada osmană” mai pregnante.

În ultimul studiu al volumului, intitulat *Lexikon der lateinischen Lehnwörter in den griechischsprachigen dokumentarischen Texten Ägyptens mit Berücksichtigung koptischer Quellen. Eine Vorschau*, Irene Cervenka-Ehrenstrasser prezintă proiectul unui dicționar al cuvintelor împrumutate din latină, care apar în textele documentare scrise în greacă (și coptă) pe papirusurile egiptene. După anexarea Egiptului la Imperiul Roman, greaca a rămas limba oficială, dar, pe de altă parte, în greaca vorbită au pătruns termeni tehnici din limbajul administrativ roman, ba chiar și termeni juridici sau militari. Așadar, pentru documentarea dicționarului aflat în lucru, autoarea a folosit ca surse atât texte oficiale din domeniul administrației civile și militare, cât și scrisori private și liste. Între timp, au apărut deja primele două volume ale acestui dicționar.

Toate cele 14 studii prezentate aici pe scurt sunt tot atâtea contribuții importante la cercetarea contactelor dintre limbile sud-est europene în general și a influenței reciproce între acestea în special la nivel lexical.

Ana-Maria Prisacaru
Institutul de Filologie Română „A. Philippide”, Iași
 România

„Estudios Filológicos Alemanas. Revista de investigación en Linguística, Literatura y Cultura alemanas”, Sevilla, 2011, Bd. 23, 302 S.

In Sevilla besteht seit langem ein sehr aktiver Germanistiklehrstuhl, der es erreicht hat, dass er den Reformen, die im spanischen Hochschulwesen durchgeführt werden, nicht zum Opfer fiel. Auch arbeitet an der Universität Sevilla eine von Professor Dr. Fernando Magallanes Latas geleitete Forschungsgruppe, die seit zehn Jahren jeweils im Dezember eine Internationale Konferenz durchführt, an der meist über 100 TeilnehmerInnen aus Europa und Übersee ihre Arbeiten präsentieren. Die Ergebnisse der Tagungen und die neuesten Erkenntnisse des internationalen Wissenschaftlerkreises werden in Tagungs- und Jahressbänden veröffentlicht. Zuletzt erschien im Dezember 2011 der Taugungsband für 2010 und soeben der Band 23 der Zeitschrift, die unter Leitung von Magallanes Latas von einem Redaktionskollegium betreut wird.

Die Redaktion der *Estudios* setzt ebenso wenig wie die Organisatoren auf ein Schwerpunktsthema, weil ihr die internationale Kommunikation wichtiger ist und die schnelle Zirkulation der neuesten Erkenntnisse aus dem internationalen Teilnehmerfeld. Trotzdem hat sich – oder gerade deshalb – im Laufe der konsequenten Tagungen und Veröffentlichungen ergeben, dass in den letzten Jahren die Bedeutung der Themen zur Migrationliteratur, der kontrastiven Grammatik und des jeweils regional geprägten Deutschunterrichts, auch die Notwendigkeit, die Landeskunde innerhalb des Germanistikstudiums im Ausland zu beachten, ein bevorzugtes Anliegen in Sevilla geworden sind. Dass Methodenfragen ebenso wichtig sind wie Einzeluntersuchungen, kann man aus den bisher erschienenen 23 Bänden ebenfalls entnehmen. So wurde ein internationales Netzwerk geschaffen, für welches der permanente Austausch von Forschungsergebnissen und Erfahrungen aus der Unterrichtspraxis von ausschlaggebender Bedeutung ist. Das ist das

Verdien des Direktors der *Estudios*, Fernando Magallanes Latas, seiner Mitarbeiter und der zahlreichen Germanisten aus Ost und West, die mit Sevilla in ständigem Kontakt sind.

Die Nummer 23 hat zwei Schwerpunkte: Sprachwissenschaft und Literaturwissenschaft. An linguistischen Beiträgen sind diesmal (nach den viel zahlreicheren Referaten der Tagung 2010, die in Band 22 publiziert wurden) drei zu vermerken: Carmen Gierden Vega beschäftigt sich mit den Modallexemen auf *-bar*, Fernand Robles i Sabater (Valencia) untersucht diskursive Paraphrasen im Deutschen, und Natalya Tamoshyna-Cherif (Nabeuil/Tunesien) geht es um *Einschränkungen bei der Bildung abgeleiteter Nomina im Deutschen, Russischen, Französischen und Türkischen*. Hauptanliegen der sprachwissenschaftlichen Beiträge sind Erkenntnisse, die aus dem Deutschunterricht im Ausland resultieren.

Der literaturwissenschaftliche Teil ist mit zehn Beiträgen reichhaltiger. Gendertheorie (Elke Huwiler, Amsterdam, geht auf Fragen der Genderaktivitäten im frühen Schweizer Theater ein), theaterwissenschaftliche Grundsatzfragen (Paul S. Ulrich, Berlin, versucht erstmals die Bedeutung der Kur-, Bade- und Sommertheater zu bestimmen), Fragen der Gattungstheorie (Horst Fassel, Wuppertal, beschäftigt sich mit dem ersten Exilroman Alfred Döblins) werden behandelt, ebenso Aspekte der rhetorischen Tradition (Fee-Alexandra Haase, Nizwa/Oman, präsentiert die Entwicklung rhetorischer Vorgaben im 19. Jahrhundert). Außerdem untersucht Helena Baudysová (Pardubice) den Stellenwert der Musik im 18. Jahrhundert anhand des Romans von Johann Friedrich Reichardt, Jan Čapek (Pardubice) setzt sich mit dem Lebenswerk des Holocaust-Opfers (des Dichters, Diplomaten, Übersetzers) Camill Hoffmann auseinander, Wolfgang Brylla geht es um Reisebeschreibungen von Hans Fallada, Želko Uvanovic und Daniel Dobranic (Osijek) präsentieren eine komparatistische Untersuchung deutscher und kroatischer Pop-Literatur Martin Rodriguez Baigorria (Buenos Aires) interpretiert frühe Hymnen von Hölderlin, Catalina C. Soto de Prado y Otero (Valladolid) ist Goethes Jagdmotiven auf der Spur. Eine thematische Vielfalt ist feststellbar, die als Ergänzung des Referatebandes Nr. 22 gelten kann.

Außerdem hat die Jahresausgabe der *Estudios* einen ausführlichen Rezensionsteil eingeführt, der die Tätigkeit der Tagungsteilnehmer und Mitarbeiter (Kollegen der Forschungsgruppe in Sevilla resümiert, und auch ein Berichtteil ist vorhanden, der Informationen über germanistische und komparatistische Aktivitäten sammelt: diesmal über das Budapester Goethe-Institut, die tunesische Universität Nabeuil und über die Fremdsprachenfakultät der Universität Donezk. Das fördert das Verständnis für die Leistungen der Kollegen in Europa und außerhalb Europas, ergibt Anregungen und kann internationale Zusammenarbeit anregen. Dafür sind diese beiden Teile der Nummer 23 der *Estudios* auch gedacht. Man kann nur hoffen, dass diese breit gefächerte Länder und Kontinente übergreifende wissenschaftliche und Lehrtätigkeit so intensiv fortgesetzt werden kann, wie sie es bisher – und auch im Falle der neuesten Zeitschriftennummer – getan hat.

Horst Fassel
Tübingen, Deutschland

Michael METZELTIN, Theoretische und Angewandte Semantik. Vom Begriff zum Text, Wien, Praesens, 2007, 304 p.

Lucrarea cunoscutului romanist de la Universitatea din Viena este unul dintre volumele care reflectă o preocupare constantă în întreaga sa operă: înțelegerea semanticii dintr-o perspectivă diferită de cea tradițională, instituită pe baze structuraliste și axată în principal pe nivelul lexical. Alternativa oferită constă în deplasarea perspectivei dinspre

cuvânt spre text. Argumentul pentru o astfel de semantică este că o comunicare lingvistică a unui anumit conținut mintal presupune de cele mai multe ori existența unui text, care redă mai mult sau mai puțin clar acel conținut. Analiza textului are ca scop înțelegerea explicită a modului în care se constituie acesta, adică identificarea strategiilor folosite de emițător pentru indicarea temei și pentru înțelegerea adecvată a întregului conținut semantic transmis receptorului.

Semantica aplicativă indicată prin titlu nu este altceva decât decelarea și expunerea explicită și cât mai exactă a conținuturilor referențiale și intenționale dintr-un text, pornind de la cuvintele și apoi de la propozițiile/frazele ce-l formează. De la analiza conținutului cuvintelor se trece la analiza frazei prin folosirea parafraselor și segmentarea conținuturilor exprimate prin cuvinte, astfel încât să se descopere tema (identificabilă prin frecvență) și structurile mentale ce stau la baza structurii lingvistice. Această analiză a textului se fundamentează pe rezultatele cognitivismului și are în vedere patru trepte ale înțelegerii: percepția senzorio-motorie, recunoașterea structurii morfo-sintactice, înțelegerea conceptual-referențială pe baza vocabularului și a cunoștințelor enciclopedice și, în final, înțelegerea sensului pragmatic, adică perceperea corectă a mărcilor care orientează receptorul spre o înțelegere conform scopului cu care au fost utilizate.

Lucrarea se atașează curentului cognitivist rațional, prin faptul că are la bază principiile semanticii și sintaxei cognitive pentru înțelegerea textului în ceea ce privește elementele constitutive (cuvintele) și structura lor, dar și pragmaticii, prin analiza intențiilor codate în text. Latura aplicativă se suprapune celei teoretice și constă în analiza succesivă a celor trei niveluri ale procesului vorbirii: cuvânt – frază – text. Textele analizate aparțin atât științelor, cât și literaturii, autorul insistând astfel pe faptul că nu este necesară o diferențiere a textelor în funcție de natura lor.

Capitolele dedicate semanticii cuvântului prezintă întâi concepția clasică asupra semanticii cuvântului, unde este inclus și conceptul de ‘protopotip’ al cognitivismului psihologist cu ascendența în lucrările lui Eleanor Rosch (capitolul al II-lea), care trebuie să completeze analiza lexicală tradițională. Un capitol este dedicat semanticii asociative (antonimia, similaritatea, contiguitatea, procedeele intertextualității, izosemia), iar un alt capitol se ocupă de variația reprezentării conceptuale a cuvântului în funcție de anumite granițe psihologice, de drept civil, naționale, geografice sau culturale. Semantica asociativă corespunde percepției lingvistice a cuvântului, variația reprezentării conceptuale corespunde unei pragmatici a cuvântului. Pentru o analiză completă și o identificare corectă a conținutului cuvântului ca element al lexicului și al frazei, cercetarea întreprinsă se bazează și pe științele tradiționale, adică retorica, poetica, stilistica, lexicografia și lexicologia.

Semantica propozițională (capitolul al V-lea) are în vedere modul în care se construiește o propoziție, pornind de la elementele și de la modelele formative observate prin analiză. Propoziția este prezentată ca structură de suprafață a unui construct mental, structură care variază în funcție de context, dar care prezintă anumite constante, și anume: elementele formative sunt semantice, oferă suficientă informație pentru o înțelegere adecvată și acoperă clasele semantice necesare într-o anumită ordine, oferind informația pentru obiect, calitate, spațiu, timp, modalitate, informația privind emițătorul, tipul de comunicare, informația privind destinatarul (p. 78–82). Nivelul intermediar dintre propoziție și text este reprezentat prin tipurile de conexiune interpropozițională: tautologia, comparația, contrastul, acumularea, disjuncția, succesiunea, cauzalitatea și, cu o anumită rezervă, implicația, aceasta din urmă fiind un silogism prescurtat (entimemă). Trebuie menționat că semantica propozițională nu reprezintă o încercare de suprapunere a principiilor limbii peste principiile logicii propoziției. De altfel, Aristotel nu apare în bibliografie nici în privința categoriilor, atunci când se vorbește despre elementele formative semantice, și nici în analiza structurii propoziției. Modul în care se construiește propoziția și fraza este descoperit prin izolarea semnificațiilor de la nivelul elementelor primare (cuvintele) și trecând apoi la nivelul structurilor minimale. Acestea pot fi redată în echivalenți independenți, fapt care ajută la

evidențierea modelelor de construcție a propoziției și a frazei prin topică și elemente conective, precum și prin elipsa elementelor formative deja cunoscute sau subînțelese. Metoda folosită constă în deconstrucția frazei în structuri sintactice minimale și redarea acestora prin structuri simple independente și reconstrucția frazei. Aceste faze de analiză arată în mod explicit informațiile existente într-o frază, precum și modul în care acestea sunt configurate în structura lingvistică a frazei.

Semantica textului urmărește dezvoltarea unei teme, adică a obiectului comunicării. Aceasta este reprezentată printr-un concept abstract, fără un corespondent în lumea ontică, care indică în special calități, stări, procese sau acțiuni (frumusețea, norocul, moartea), întotdeauna legate de un actant. Ca posibilități de dezvoltare a temei sunt considerate trecerea substantivului abstract la exprimarea printr-un predicat sau ca descriere a actantului, repetarea prin sinonime sau antonime, comparația, încadrarea în spațiu și timp, expunerea condițiilor, cauzei și scopului, eventual și a unei argumentații, și inducerea unei perspective asupra temei. Dezvoltarea temei sau a unui lanț tematic se concretizează în punerea în scenă a unei stări de lucruri, care poate fi realistă sau imaginară, dar și autentică sau pur fictivă. Autorul propune o analiză a modului în care se construiește un text pornind de la două perspective: perspectiva producerii textului (cum se produce o anumită discursivizare, care se află într-un anumit ansamblu de circumstanțe?) și perspectiva receptării textului (cum poate sau trebuie să fie înțeleasă o anumită discursivizare, care se află într-un anumit ansamblu de circumstanțe?). Prima perspectivă corespunde cercetării filologice, iar cea de-a doua cercetării sociologilor, politologilor, juriștilor și istoricilor, însă înțelegerea unui text presupune combinarea ambelor perspective. Pe baza acestei scheme de dezvoltare a temei sau a unui lanț tematic se identifică un complex structural de bază al textului, numit de autor textoid sau macrostructură, programă a textului sau parcurs tematic. Argumentul viabilității unei astfel de cercetări este exemplificarea prin analiza câtorva texte ritualice, texte descriptive, texte cu evoluție logică, texte cu conținut moralizator (context în care se face trimitere și la fabulele lui Alexandu Donici și Grigore Alexandrescu sau la *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie*). Analizei structurii textului i se adaugă o analiză a mijloacelor de combinare a segmentelor constitutive care dau coeziune și coerență textului, analiză care trebuie să cuprindă toate nivelurile, începând cu ritmul și repetiția de la nivelul fonetic și sfârșind cu raporturile dintre segmentele unui text. Autorul urmărește în special evidențierea unei arte a compunerii unui text, prin decelarea macrostructurii și a modului în care sunt corelate elementele acesteia în diverse texte.

Partea aplicativă care dă seama de întregul ansamblu teoretic al lucrării apare în ultimele trei capitole ale lucrării. În capitolul al XII-lea se urmărește modul în care se constituie un text, începând cu analiza conținutului semantic al cuvântului, trecând apoi la propoziție și textoid (macrostructură) și ajungând în final la text. O mare parte din acest capitol (p. 184–211) tratează creații românești: *Baba Cloanța* de Vasile Alecsandri și prezentarea lui Ștefan cel Mare la Grigore Ureche în *Letopisețul Țării Moldovei*, la Constantin C. Giurescu în *Istoria Românilor* și la Alecsandri în *Dumbrava Roșie*. Textele referitoare la Ștefan cel Mare indică perspectivele diferite care conduc la formarea textului: textul ca informație într-o enciclopedie, într-un rezumat, într-o cronică (la Grigore Ureche), într-o lucrare de istorie (la Constantin C. Giurescu) și într-o operă poetică (la Alecsandri). Tratarea aceleiași teme în texte diferite este o alegere a autorului, care îi permite evidențierea perspectivei pentru fiecare tip de text. Capitolul al XIII-lea tratează problema interpretării în analiza unui text la nivel semantic, referențialitatea textului și sensul pragmatic al textului (observarea intenției autorului în construcția textului). Capitolul final este dedicat textului constituțiilor, unde se identifică temele principale, apoi diferențele în funcție de diferite coordonate, întrebările la care este obligată să răspundă o constituție, un tipic al construcției constituțiilor tradiționale și o prezentare a evoluției constituției Uniunii Europene.

Privind lucrarea autorului elvețian în ansamblu și raportând-o la volumele și articolele publicate anterior, cititorul poate observa cu ușurință vechi preocupări pentru fiecare din temele abordate aici, reluarea lor și așezarea într-un context mai cuprinzător. Cititorul român va constata (din nou) preocuparea reputatului lingvist și om de cultură pentru spațiul românesc și poate intui chiar o anumită preferință pentru poetul Vasile Alecsandri. Ca impresie generală se evidențiază ideea că analiza lingvistică a unui text trebuie întotdeauna corelată cu complexul de circumstanțe în care se poziționează acesta, autorul fiind consecvent în cazul fiecărui text abordat, indiferent de zona din care provine.

Dinu Moscal
Institutul de Filologie Română „A. Philippide”, Iași
 România

Gert RICKHEIT, Sabine WEISS, Hans-Jürgen EIKMEYER, **Kognitive Linguistik. Theorien, Modelle, Methoden**, Tübingen und Basel, A. Franke, 2010, 348 p.

Un prim indiciu al înaltului nivel calitativ al acestei lucrări este dat de formația profesională a celor trei autori de la Universitatea din Bielefeld, Germania: Gert Rickheit, doctor în filologie, specializare în lingvistică și psiholingvistică (profesor), Sabine Weiss, doctor în științe naturale, licențiată în biologie, specializare în lingvistică și neurolingvistică (profesor și cercetător în neurolingvistică) și Hans-Jürgen Rickheit, doctor în filologie, licențiat în matematică (profesor și cercetător în psiholingvistică computațională). Specializărilor autorilor le corespund cele trei fațete ale lingvisticii cognitive moderne: psiholingvistica, neurolingvistica și lingvistica computațională, prezentate în această ordine și în dimensiuni practic egale în capitolele ce constituie volumul propriu-zis (capitolele 3, 4, 5, p. 21–288), acestea fiind precedate de o scurtă introducere (capitolul 1, p. 9–14) și expunerea bazelor teoretice ale lingvisticii cognitive (capitolul 2, p. 15–20) și urmate de un ultim capitol (p. 289–294), unde se pun în evidență caracterul interdisciplinar al lingvisticii cognitive moderne. Indicele plasat după bibliografie este dedicat terminologiei specifice lingvisticii cognitive.

Capitolul introductiv prezintă două chestiuni: domeniul în care trebuie situată lingvistica cognitivă și cele două direcții ale acesteia. Domeniul ei nu este lingvistica, așa cum ar indica sintaxa sintagmei „lingvistică cognitivă” și așa cum este încadrată în mod tradițional, ci științele cognitive (engl. *cognitive sciences*). Cele două direcții ale lingvisticii cognitive sunt: raționalismul, căruia îi corespund gramatica și semantica cognitivă, și empirismul, căruia îi corespund psiholingvistica, neurolingvistica și lingvistica computațională. Prima direcție este asumată de lingvistica cognitivă tradițională, cea de-a doua de lingvistica cognitivă actuală (numită „modernă”). Impactul acestei discipline în lumea științifică este foarte evident, autorii atrag însă atenția asupra faptului că „în prezent există un număr mare de publicații care au această etichetă, dar care, privesc la nivel teoretic, cu greu pot fi incluse în această paradigmă [subl. n.]” (p. 13).

Conceptele de bază al lucrării sunt cogniția, modelul cognitiv și comunicarea. Cogniția este prescurtarea pentru noțiunea de ‘prelucrare cognitivă a informației’ (prin sistemul nervos central al unei ființe sau sistemul artificial al unui computer). Reprezentările mentale sunt modele cognitive ale obiectelor și evenimentelor. Modelele cognitive sunt un produs al încercării de a rezolva niște probleme de către om, prin urmare sunt construcții *creative* și *subiective*. Modelele pot fi simbolice (pot fi segmentate în simboluri elementare)

sau analoage (conțin reguli neexplicite în formarea unui model complex). Comunicarea nu poate fi privită în afara aspectelor nonverbale (mimica, gestică, prozodia etc.), iar aspectul verbal (expresia lingvistică) este privit prin două metafore ale comunicării: limba organon, adică instrument al comunicării (Bühler), și metafora inclusă (informația este păstrată în limbă și este independentă de vorbitor). Aceste două metafore nu sunt proprii comunicării lingvistice, deoarece semnele lingvistice, sau chiar secvențe întregi, variază în actul vorbirii în funcție de situație. Depășirea acestor metafore rigide ale comunicării este ilustrată prin metafora „jocului de limbaj” a lui Wittgenstein, prin care anulează perspectiva din *Tractatus Logico-Philosophicus*.

În ceea ce privește metoda, se pornește de la teorie ca ipoteză, care trebuie confirmată prin metoda empirică, adică cercetarea comunicării în situații naturale și în laborator, și apoi experimentată la nivel computațional.

Perspectiva psiholingvistică (capitolul al 3-lea) are la bază cercetarea actelor de comunicare prin controlul factorilor externi care influențează comunicarea și se încearcă explicarea modului și a măsurii în care aceștia influențează vorbirea. Printre metodele folosite în cercetarea producerii și a receptării lingvistice sunt gândirea cu voce tare, măsurarea pauzelor, timpul necesar startului articulării în funcție de sintagma care trebuie reprodusă, metodele „priming” (introducerea de sugestii în timpul actului vorbirii și urmărirea influenței lor în vorbire), tehnica Stropp (de la numele lui John Ridley Stropp), influența interlocutorului în vorbire prin analiza actului vorbirii în fața unui interlocutor real sau fictiv, descrierea imaginilor, numirea și categorizarea obiectelor, repetarea textului auzit, citirea cu voce tare, urmărirea mișcării ochilor în timpul citirii (care indică pauzele necesare înțelegerii).

Cunoașterea lingvistică este analizată în raport direct cu cunoașterea senzitivă, cu memoria (care păstrează experiențe anterioare și direcționează atenția), cu cantitatea și organizarea vocabularului mental, cu schemele mentale (legate de obiecte și stări de lucruri, de calități, acțiuni, începuturi, scheme introductive sau scheme metalingvistice, adică structuri textuale stereotipice, cum sunt, de exemplu, basmele), precum și cu modelele mentale. Modelul mental este definit ca reprezentarea internă structurată a realității externe desemnate. O diferență față de teoriile cognitiviste tradiționale este că percepția realității și cogniția nu mai sunt privite separat, ci se constituie într-un sistem unitar în teoriile cognitiviste modale, unde reprezentările nu sunt considerate arbitrare, ci analogice. Pe baza acestei coparticipări a altor modalități de cunoaștere implicate în actul comunicării, autorul acestei prime părți a volumului oferă o analiză mai complexă a vorbirii, citirii și scrierii, a receptării vorbirii și textului scris, a dialogului, a achiziției limbajului în toate fazele ei (competența fonologică, cunoașterea obiectului, interacțiunea social-emoțională), precum și a dificultăților ce se pot ivi pe parcursul achiziției limbajului.

Partea a doua (capitolul al 4-lea) este dedicată raportului dintre cogniție și limbă prin identificarea influenței asupra altor aptitudini cognitive a factorilor neurofiziologici implicați în cunoașterea lingvistică. Altfel spus, autorii își propun să analizeze în ce măsură cunoașterea lingvistică este independentă de celelalte moduri de cunoaștere ale omului și se constituie ca act autonom sau este parte din sistemul cognitiv uman. Răspunsul pozitiv pentru una dintre aceste două posibilități are implicații și în planul studiului genezei limbajului: act spontan (cărui i-ar corespunde un sistem neuronal lingvistic independent) sau act derivat dintr-un alt tip de cunoaștere (cărui i-ar corespunde un astfel de sistem autonom).

Autoarea acestei părți a volumului aduce argumente empirice în favoarea „minții întrupate” (engl. *embodied cognition*). Cîitorul nu trebuie să se aștepte la trimeri către Descartes, Nietzsche sau la lucrări de filozofie a limbajului, deoarece studiul se sprijină numai pe rezultatele pornind de la date strict empirice. În schimb, sunt prezentate modalitățile de cercetare și rezultatele obținute în privința existenței unei dependențe între

limbă și celelalte aptitudini cognitive umane. Astfel, o categorie precum „animale” are parte de o percepție vizuală, în timp ce categoria „unelte” are parte de o percepție motorie. Urmărirea activității la nivelul scoarței cerebrale demonstrează că a cunoaște un cuvânt înseamnă a cunoaște întreaga sa sferă semantică (‘a intra’ implică ‘picior’, ‘a culege’ implică ‘mână’, ‘a linge’ implică ‘limbă’). Stimularea magnetică a scoarței cerebrale în zona corespondentă conceptului ‘mână’ va favoriza prelucrarea cognitivă a verbelor privind mâna, la fel și pentru conceptul ‘picior’. Cercetarea prin aceleași metode empirice arată cum învățarea limbii pornește de la concret și ajunge la abstract, dar și cum reprezentarea concretului este una complexă, iar cea a abstractului este una simplă. Subcapitolul dedicat bazelor neurobiologice ale proceselor lingvistice prezintă modul în care este organizată scoarța cerebrală și localizarea tipurilor de celule nervoase, precum și faptul că cercetările din ultimii douăzeci de ani demonstrează că, pe lângă centrii lingvistice clasici (zonele Broca și Wernicke), participă și zone subcorticale și creierul mic (p. 159). Astfel, un cuvânt ce desemnează un obiect care se asociază strâns cu o calitate arată o activitate cerebrală în zona ventrală a lobului temporal al creierului (‘banană’ – ‘galben’), iar un cuvânt ce desemnează un obiect care se asociază strâns cu o activitate arată o activitate cerebrală în zona centrală a creierului (‘pix’ – ‘a scrie’).

Capitolul al 5-lea, dedicat lingvisticii computaționale, este o argumentare a modelelor conective prin raportare la ultimele rezultate din neurolingvistică și din lingvistica cognitivă. Sunt prezentate avantajele trecerii de la modelele seriale la cele paralele, modul în care sunt percepute literele la nivelul inteligenței artificiale, cum se constituie noțiunile sau posibilitatea înțelegerii propozițiilor.

Caracterul interdisciplinar al științelor cognitive, între care se situează și lingvistica cognitivă modernă, este demonstrat în capitolul final al volumului. Bazele empirice ale cognitivismului modern nu sunt doar un pas important în cunoașterea mai clară a activității vorbirii și a raporturilor cu alte modalități de cunoaștere ale omului, ci invită și la o reevaluare a ideilor și rezultatelor obținute în cadrul științelor cognitive tradiționale, semantica și gramatica cognitivă. Influențele cognitivismului raționalist în studiile de limbă din ultimele decenii îl obligă pe lingvistul de astăzi la luarea în considerare a acestei sinteze a ultimelor rezultate din cognitivismul empiric.

Dinu Moscal

*Institutul de Filologie Română „A. Philippide”, Iași
România*

„Studii și cercetări de onomastică și lexicologie” (SCOL), Anul III, Nr. 1–2/2010, Craiova, Editura SITECH, 2010, 334 p.

Începând cu anul 2008, apare o nouă revistă, anuală, dedicată studiului onomasticii și lexicografiei, revistă apărută sub îngrijirea unui colectiv de cadre didactice de la Facultatea de Litere a Universității din Craiova. Volumul din 2010 este un „Omagiu profesorului Vasile Frățilă, la 70 de ani” și reunește șapte studii de onomastică, zece din domeniul lexicologiei, patru articole semnate de tineri cercetători, recenzii de volume din domeniul lingvistic și o secțiune dedicată prezentării de evenimente din domeniul menționat (*Academica*), toate textele fiind redactate într-o limbă străină.

Volumul debutează cu prima parte a unui studiu realizat de Diana Boc-Sînmărghițan: *Toponymes des vallées de Bistra et de Sebeș issus des appellatifs qui décrivent les hauteurs de terrains*. Din materialul toponimic cules prin anchete directe pe teren efectuate în 30 de

région de Iași, unde Sorin Cristian Semeniuc, folosind un corpus provenit din documente editate sau aflate în arhiva Oficiului Stării Civile a municipiului Iași, observă maniera de denotație la persoanele de etnie rromă, căutând (poate prea insistent) caracterul inedit al unor prenume; *Eléments du fonds onomastique au cadre du système terminologique*, de Mariana Vlas, care prezintă o listă de substantive comune provenite din substantive proprii (prin antonomază).

Alte zece studii se înscriu în seria preocupărilor de lexicologie. Oana Badea și Raluca Fariseu abordează tema terminologiei medicale românești în studiul *The Evolution of Romanian Medical Terminology*, prezentând, după o scurtă incursiune în istoria medicinei, etape ale formării acestei terminologii în limba română, atestate în diverse documente (începând cu secolul al XVIII-lea). Termenii populari sunt treptat înlocuiți și îmbogățiți cu neologisme din limbile latină, greacă, franceză, engleză, în funcție de accesul la lucrări redactate în limbi străine și traducerea acestora în română, de contactele cu doctori din alte țări și, bineînțeles, de noile descoperiri în domeniu.

Un alt material consacrat studiului neologismelor este cel semnat de Ion Dumbrăveanu (*Sur certains aspects d'enrichissement du lexique du roumain actuel par de néologismes*), care examinează modelele derivaționale în urma cărora au rezultat în limba română noi substantive. Autorul identifică cele mai productive 20 de tipuri derivaționale (cu afixe precum *-ist/-ism, -logie, -log, -ică, -izare, -tor* etc.) și ajunge la concluzia că înnoirea vocabularului limbii române se realizează prin intermediul formațiilor livrești și al afixoidelor.

Urmărind edițiile electronice ale unor reviste și ziare, Ioan Milică consideră în articolul *L'agression des noms dans la communication par le biais de l'Internet* că una dintre cele mai interesante manifestări ale principiului alterității limbajului o reprezintă posibilitatea cititorilor de a comenta pe marginea articolelor, rezultând o interacțiune în timp real. Cu ajutorul anumitor sufixe românești, cititorii realizează adevărate familii de cuvinte având ca bază de derivare nume ale politicienilor români, organisme politice, persoane publice din „România”: *becalieni, vadimei, năstăsei, securei, pesedei, băselu, geonelu, sulfînica, vanghelisme, miticisme, becaliada, iliesciada, a becaliza, becalizare, becăleală, vadimizare* ș.a. (p. 172–177). Sufixe capătă valori expresive și rezultă noi cuvinte care critică lipsa de moralitate, de ținută politică, slăbiciune etc.

Apariția de noi sensuri pentru cuvinte din limba română din Moldova (*a realiza, locație, afacelist, facțiune*) este analizată din perspectivă critică de Maria Onofraș în studiul *Sens nouveaux dans le vocabulaire roumain*. Informații noi și bogate se regăsesc în articolul Silviei Pitiriciu, *De la terminologie de textiles* (sic): «mătasea», care urmărește istoria, definiția, etimologia, evoluția terminologică a acestui cuvânt, precum și dezvoltarea în timp a câmpului semantic al termenului «mătase», împrumuturi din limbi străine. O foarte interesantă incursiune în evoluția semantică a cuvântului *verde* este realizată de Cristina Radu-Golea (*Considerations on the Semantic Evolution of the Chromatic Term 'Verde'*).

Considerând că există o terminologie a Uniunii Europene, Dragoș Vlad Topală analizează, în studiu *La terminologie de l'Union européenne du point de vue interdisciplinaire*, unii termeni proveniți din domeniile administrativ-juridic, economic sau al științelor exacte și observă prezența unor elemente de interdisciplinaritate în terminologia comunitară.

Secțiunea de lexicologie a revistei mai cuprinde lucrările *A Pragmasemantic Perspective on Social Responsibilisation Campaigns*, de Olga Bălănescu, *Nominal Derivation with Suffixes in Latin*, de Dana Dinu, *Theoretical Accounts upon Synonymy*, de Claudia Leah, *Conservation du sens spécialisé dans les dictionnaires généraux en français et italien*, de Mihaela Popescu, iar secțiunea dedicată „contribuțiilor tinerilor cercetători” conține studiile *The French Influence on Clothing Terminology in Contemporary Romanian*, semnat de Didona Fetea, *The Suffix '-bil' in Romanian*, de Iulia Gheorghe, *On the Gastronomic Terminology: Cocktails*, de Alina Hoțu, și *Foreign Influences in Footwear Terminology in Romanian*, de Andreea Săndoi

Prin îmbinarea studiilor unor lingviști cunoscuți cu realizările tinerilor cercetători, diversitatea tematică a materialelor, recenzarea unor importante lucrări de specialitate recent publicate, precum și prezentarea a trei manifestări științifice desfășurate în 2010 la Craiova, Chișinău și Valencia, revista „Studii și cercetări de onomastică și lexicologie” prezintă interes științific pentru cercetători, profesori sau studenți. Publicarea textelor exclusiv în limbi străine de circulație internațională (din păcate, există și unele stângăcii de traducere) face posibilă consultarea volumului și pentru necunoscători ai limbii române, dar interesați de onomastică și lexicologie.

Daniela Butnaru
*Institutul de Filologie Română „A. Philippide”, Iași
România*

Manfred WINKLER, Hans BERGEL, Wir setzen das Gespräch fort... Briefwechsel eines Juden aus der Bukowina mit einem Deutschen aus Siebenbürgen. Herausgegeben und mit einem Nachwort von Renate Windisch-Middendorf, Berlin, Frank & Timme, 2012, 333 S.

Persönliche Zeugnisse von deutschen Autoren aus Südosteuropa sind bislang selten in geschlossener Form veröffentlicht worden. Damit ist diese reichhaltige Korrespondenz, die im Jahre 1994 begann, eine erfreuliche Ausnahme. Die Dokumentation, die von der Germanistin und Kunsthistorikerin Renate Windisch-Middendorf herausgegeben und ausgewählt wurde (die zirka 250 Briefe sind nur ein Teil des gesamten Gedankenaustausches zwischen Manfred Winkler und Hans Bergel), setzt fort, was die Wissenschaftlerin früher begonnen hatte: sie hatte sich mit den fünf siebenbürgischen Autoren beschäftigt, die 1959 im Rahmen eines politischen Monsterprozesses zu hohen Haftstrafen verurteilt worden waren, vor allem mit

Georg Scherg und mit Hans Bergel. Im gleichen Berliner Verlag für wissenschaftliche Literatur hatte die Herausgeberin 2010 eine Biographie von Hans Bergel herausgebracht (*Der Mann ohne Vaterland*), die eine Würdigung des literarischen Werks und des kulturpolitischen Engagements von Bergel darstellt.

Die Korrespondenz ist, wie man der *Einführung* (S. 9–10) entnimmt, „geprägt vom Gefühl tief empfundener Freundschaft und Geistesverwandtschaft“. Dass sie spät einsetzte, 38 Jahre nach der bis dahin einzigen Begegnung der beiden Autoren (1956 in Bukarest), war eine Chance: beide hatten ein erfülltes Schriftstellerleben hinter sich, waren sich ihrer gesellschaftlichen und künstlerischen Position bewusst und konnten deshalb im Wissen um die Schwierigkeiten einer Künstlerexistenz dem jeweiligen Dialogpartner ihre ästhetischen und kulturpolitischen Ansichten erläutern. Denn es geht in den Briefen in erster Linie um Fragen des Literaturbetriebs in Deutschland, Israel und Rumänien, um Positionen in heutiger Europa und im Mittleren Osten, ebenso aber auch um die Erläuterung der Entstehungsgeschichte des jeweiligen Werkes. Dass sich durch die Korrespondenz, die auch Begegnungen in West und Ost anregte, eine Freundschaft vertiefte, ein Gleichgesinnt-Sein verdeutlicht wurde, kann auf Schritt und Tritt nachvollzogen werden.

Renate Windisch-Middendorf hat in ihrem Nachwort vor allem die Existenzbedingungen deutschsprachiger Regionalliteratur in der Bukowina (dort wurde Manfred Winkler geboren) und in Siebenbürgen (Bergels Geburtsheimat) nachgezeichnet und sowohl den Stellenwert der Einzelwerke von Winkler und Bergel ermittelt, die beide vor ihrer Ausreise aus Rumänien veröffentlicht hatten, als auch des Oeuvres, das beide in Israel und in

der Bundesrepublik Deutschland vorlegten. Durch die gezielte Kommentierung der Briefe, erfährt der Leser auch Details über die Literaten, mit denen sich die beiden Briefpartner auseinandergesetzt haben.

In einem lexikonartigen Abriss werden die jeweiligen biographischen Daten von Winkler (S. 319) und Bergel (S. 321) versammelt und durch eine Auswahlbibliographie (S. 322–324) ergänzt. Weil die beiden ersten Briefe von Winkler an Bergel (vom 5. Mai 1994) und von Bergel an Winkler (11. Mai 1994) jeweils Selbstdarstellungen nach den langen Jahren der Trennung sind, erhalten wir – aus drei unterschiedlichen Perspektiven – Auskunft über jeweils ein Dichter-Leben: in lexikographischer Nüchternheit, in literarhistorischer Vielschichtigkeit und in subjektiver Deutung.

Danach ergänzt der Hauptteil der Ausgabe, die Briefsammlung, das vorgezeichnete Bild. Es geht beiden, dem Lyriker Winkler wie dem Erzähler Bergel darum, wie die künstlerische Zielsetzung sich in einem jeweils freien Land verwirklichen, wie das Trauma der kommunistischen Diktatur von jedem für sich überwunden werden kann. Ebenso wird die Stellung der beiden im Literaturbetrieb der Wahlheimat definiert. Beide sind kritisches Abwägen gewohnt und bewahren sich ihre eigene Meinung jenseits von Moden und äußeren Zwängen. Was sie unterscheidet – darum geht es in vielen Briefen – ist die Frage, wie sie sich in der neuen Umgebung einbringen können. Während Winkler in Israel endlich die Entfaltung aller seiner Wunschvorstellungen vorfindet, sich zweisprachig (hebräisch und deutsch) in seinen Gedichten äußert und auch als bildender Künstler produktiv wird, kann Bergel in seinem journalistischen, essayistischen und seinem Erzählwerk seine Enttäuschung über Auswüchse einer Konsumgesellschaft nicht verbergen, die die eigene Geschichte zu wenig reflektiert und zu häufig echte Werte ihrer eigenen Entwicklungstradition ins Abseits stellt. Beide Briefschreiber sind bemüht, Gleichgesinnte zu finden, nichts unversucht zu lassen, um die festgestellten Fehlentwicklungen nach Möglichkeit zu korrigieren. Ob Literatur diese Zielsetzungen tatsächlich im gesellschaftlichen Umfeld durchzusetzen vermag, daran wird manchmal gezweifelt. Allerdings scheint für beide die Freundschaft ein Gegenpol gegen Enttäuschungen, und die gemeinsamen Erinnerungen an die kommunistische Diktatur (Bergel informiert den Freund über die Zustände in Rumänien nah 1990, weil er sich vor Ort ein Bild davon machen konnte) sind Fingerzeige, wie man Irrwege vermeiden kann.

Meist sind die Briefe Entdeckungen für den Partner: Winkler verhilft ihm dazu, die Kulturszene in Israel kennen zu lernen, Bergel fördert die Veröffentlichungen der deutschsprachigen Werke Winklers in Deutschland und ist bestrebt, den „Lyris“-Kreis Winklers in der bundesdeutschen Literaturszene bekannt zu machen. Eingehender wird die eigene Arbeit präsentiert, und das Echo auf die neuesten Werke kommt jeweils vom Freund. Meist ist es eine Bestätigung dessen, was der jeweilige Autor selbst meint, und die Anerkennung trägt den Stempel der Freundschaft. Das kann aufbauend sein, wenn zum Beispiel Winkler den letzten Roman Bergels auf eine Stufe mit Tolstois „Krieg und Frieden“ stellt. Wenn damit die Einordnung in die großen Traditionen der europäischen Literatur gemeint ist, bleibt dies ein Anliegen, dem sich beide immer wieder widmen.

Die lebendige Auseinandersetzung mit ihrer Gegenwart, die intensive Beschäftigung mit den Daseinsfragen der europäischen und außereuropäischen Gesellschaft fasziniert den Leser. Dass diese Gedanken über verantwortungsbewusste Kunst uns durch die Edition nahe gebracht werden, die Renate Windisch-Middendorf mit größtmöglicher Präzision vorbereitet hat, ist gleichzeitig eine Lanze die für Literaturen gebrochen wird, die von Minderheiten für eine Gesamtheit hervorgebracht werden. Als Ausdruck des Ringens um Gemeinsamkeiten über alle Grenzen hinweg, sollte dieses Buch verstanden werden.

Horst Fassel
Tübingen, Deutschland